

№ 6561

17 7 4489

ПЛУТ

БІБЛІОТЕКА
Інського Інституту
СИЗМІ - ІЕН - ІЗМІ

9

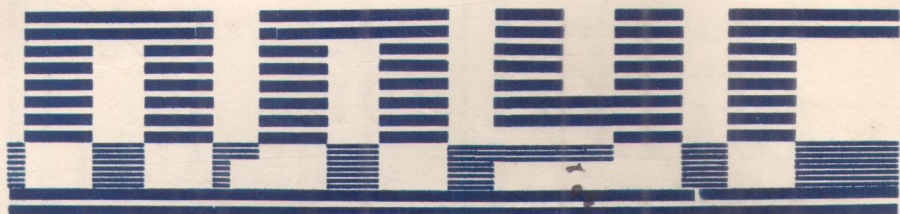
ВЕРЕСЕНЬ

1928

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ЛІТЕРАТУРНО - ХУДОЖНІЙ ІЛЮСТРОВАНІЙ ЖУРНАЛ М І С Я Ч Н И К

Ч И Т А Й Т Е

ОРГАН СПІЛКИ СЕЛЯНСЬКИХ
ПИСЬМЕННИКІВ „П Л У Г“
(виходить замість „Плужанина“)

ЗА РЕДАКЦІЄЮ: А. ГОЛОВКА,
В. МИСИКА, А. ПАНОВА,
С. ПИЛИПЕНКА, Т. СТЕПОВОГО.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

На 1 рік . . . 4 крб. 50 коп.
„ 6 міс. . . . 2 крб. 30 коп.
„ 3 міс. . . . 1 крб. 35 коп.
„ 1 міс. . . . — крб. 45 коп.

Окреме число в роздрібному продажі—50к.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ ДЛЯ
ЛИСТУВАННЯ В СПРАВАХ
РУКОПИСІВ ТО - ЩО:
м. Харків, вул. К. Лібкнехта, 31

Додатки до журналу „ПЛУГ“
(за окрему плату):

1) 12 книжок (по одній книжці
на місяць) з серії видавництва
„Плужанин“ „Весела книжка“ —
1 крб. (замість 1 крб. 80 коп. за
номіналом).

2) Альманах „ПЛУГ“, частина 4,
що вийде в 1928 р., розміром
15 друк. аркушів — 1 крб. 50 коп.
(замість 2 крб. 50 коп. за номі-
налом).

Ці пільгові умови на додатки
встановлюється лише для річ-
них передплатників.

Журнал на рік з усіма додатками
коштує 7 крб.

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЮТЬ:

Контора журналу „ПЛУГ“ (Харків, вул.
К. Лібкнехта, № 31), уповноважені
Періодсектору ДВУ скрізь по Україні,
поштово - телеграфні контори та листо-
ноші.

Зміст № 9

	Стор.
Я. Ковальчук. „17... — 13“ — оповідання	3
С. Пилипенко. Кривава легенда — оповідання	15
А. Панів. На Воронівських кручах — поезія	24
С. Божко. Сполохи — роман (продовження)	25
М. Годованець. Босий Геронім — байка	36
П. Нечай. Сватання з вискоком — оповідання	38
В. Гжицький. Алтай — нарис	44
Т. Ганжулевич. Селянство в творах Л. Толстого	60
П. Єфремов. Про роман В. Підмогильного „Місто“	66
Бібліографія. Із В. Атаманюк — „Зажурені флорари“, Гр. Михайлець. Я. Мамон- тов — „Республіка на колесах“, М. Биковець. Будяк Юрій — „Зозуля-регод- зуля“, „Мак та жито“, „Снігова баба“	73
Хроніка. Я. Мороз. Косачі у Новоградволинському. В' кооперативному видавництві „Плужанин“. Подорожування письменників. „Авангард“	78

ДО ЧИТАЧІВ І ПЕРЕДПЛАТНИКІВ

Річним передплатникам, що підписалися на „Плуг“ з додатками, разом із цим номером надсилається додаток: № 24 з серії „Весела книжка“ в-ва „Плужанин“ під назвою: **Я. Ковальчук. Божеественна арифметика.**

Додатково будуть надіслані додатки до № 5 — 6, книжки: Антоша Ко. — Полотняні дзвони і № 23 — П. Нечай — Галушки; до № 7 — 8 книжки: № 25 — Ярослав Гашек. Солідне підприємство і № 26. М. Бондаренко — Незвичайна любов.

З № 10 (жовтневого) журнал „Плуг“ видаватиме кооперативне видавництво письменників „Плужанин“.

Передплату, всякі скарги і зауваження треба направляти на адресу:

ХАРКІВ, в. К. Лібкнехта, 31, конторі журналу „ПЛУГ“

Зміст № 10 „Плугу“. Андрій Головка. Три сини (роман). О. Демчук. Учителка (оповідання). Анатоль Гак (оповідання). Я. Гашек. Гуморески.

Поезії: В. Мисика, О. Ведмиського.

Статті: В. Бойко. Гр. Квітка (до 150-річчя народження). С. Пилипенко.

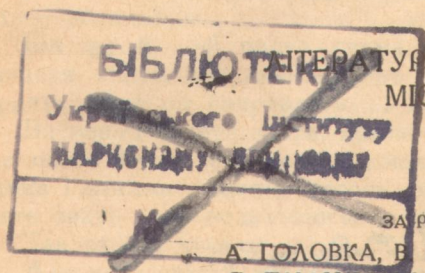
Додаток — Ю. Вулицький. Життя і діяльність Федька Гуски.

~~R 6507~~

СПІЛКА СЕЛЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ ПЛУГ

1933

П Л У Г

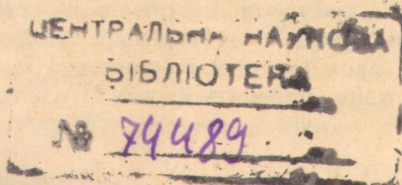
ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
МІСЯЧНИК

ЗА РЕДАКЦІЄЮ:

А. ГОЛОВКА, В. МИСИКА, А. ПАНОВА,
С. ПИЛИПЕНКА і Т. СТЕПОВОГО

РІК ЧЕТВЕРТИЙ

1928

ВЕРЕСЕНЬ

№ 9

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

68 59

[89179 (05) „1928“]

Читачу! Просимо, прочитавши це
число журналу, повідомити нас про
свої вражіння на адресу: Харків, вул.
К. Лібкнехта, 31, „ПЛУГ“

„17?...—13“

Я. Ковальчук

... Так от, ми чекали смерті.

Я за те, що зрадив рідний край, Свідомий—що не повідомив про мою зраду, а Божевільний—що, розглянувши мою та Свідомого справу—нас виправдав; він був суддя і щойно його притягнули до відповідальності—збожевілів.

Він ще й досі перед очима мені: сидить на нарах у кутку й або напочіпки спить, або дивиться на стінку, весь час на одну крапку, або твердить: „Іменем виправдати... іменем виправдати...“

Ви певно хочете знати, що почуває людина, чекаючи смерті? Так? Я це знаю. Але я теж знаю, що моя відповідь вас не вдовольнить: ви—людина і завжди чекаєте чогось більшого за звичайне. А в тім—ви будете знати це з подальшого.

Так от, ми чекали...

Але враз світло електрики зменшилося, відчинилися двері і до кімнати впустили його, героя мого оповідання.

Він став біля порогу, навіть не глянув на доглядача, що запитав був: „чи не треба чого“ і щиро до нас засміявся.

— Як вас, друзі, вітати?

— Вітайте з неминучою і скорою смертю,—відповів я і теж засміявся.

Сміх током перекинуло до Свідомого і враз ця кімната, кімната смерті, сповнилася щирого, дзвінкого сміху. Навіть Божевільний реготав, правда, скриготно, рвучко, як регочуть у психіатричній лікарні: мов брязкотить краплистий дощ по бляшаному іржавому дахові.

По хвилі сміх увірвався. Герой підійшов і міцно стиснув мені руку.

— За віщо вас?—запитав я.

— За те, що й вас,—відповів і, запобігаючи, продовжив:—вас дивує, як я знаю про вас?.. Я оце в конторі чув, що сьогодні візьмуть на горло божевільного та „того, що в чоботях“, а в чоботях—бачу вас. Вдоволені?

— Цілком.

— А про мене не чули?—вострашу запитав Свідомий.

— Чув, казали, що „того третього“ помилувано.

Свідомий плеснув у долоні, підскачів і закружляв кімнатою в дикому, божевільному танці. Губи йому тремтіли, ноги дробили швидко, дзвінко, а руки виробляли в повітрі чудернацькі містичні кола.

Враз він став, похилився і, мов підкошений, упав на нари.

— Нюхнути б, крихточку, отакісіньку, тілічки...—жалібно, по дитячому протягнув.

Герой підійшов до нього.

— Вживаєте?—запитав.

— Гі-гі-гі...

— Так мені все рівно помирать, а вам...

Він пройшов у куток, сів на долівку, скинув ботинок, відпорів зубами підошву і, діставши тонко спресованого пакетика, протягнув Свідомому.

— Беріть, на здоров'ячко.

— О, кокочко!...¹⁾— захлинаючись протягнув і припав до пакетика носом Свідомий.

Руки герреві були впевнені, спокійні, а слова мимохіть веселили.

Як біля мене він сів, то моргнув на Свідомого й мовив:

— Най вдовольняється!

А коли Свідомий заснув, то герой мій встав, став проти мене і, дивлячись просто у вічі, промовив:

— А тепер — до діла... Скидайте чоботи!

Я здивувався, але механічно й слухняно виконав.

За хвилини дві ботинки Свідомого були на мені, а мої чоботи на Свідомому. Потім герой витягнув з носа капсулу, розтер на долоні порошок і моє волосся зробив рижим, як у Свідомого, на голову якого насунув мого кашкета.

— Що ж з цього буде? — запитав я.

— Ні слова! — тоном наказу мовив.

Ми сиділи й мовчали. Свідомий та Божевільний спали.

— Що ж буде? — не витерпів я за годину.

Але на цей раз зайшов комендант і звернувся до героя:

— Ну, що?

— Як бачите.

Того ж таки вечора я й герой сиділи в напівтемному кабінеті заміського ресторану і провадили незвичайну розмову.

— Я вас взагалі не розумію, — одверто казав я. — Присуд, з хвилини на хвилину — гіляка та зашморг, а це враз — заміський ресторан, переодягнення мене на джентльмена, шклянка міцного вина і... і розмова з таємничою людиною. Очевидно вам було доручено щось розізнати від нас, від мене?..

— Саме від вас.

— Тоді дозвольте запитатися: що саме я можу вам розповісти, крім того, що казав на польовім суді, цеб-то по суті — нічого?

— О, багато!

Із залі доносився брязкіт келехів, хвастовиті вигуки петлюрівської та польської старшини, з за фанірної стіни — поцілунки.

Від шклянки вина в голові мені шемрало, виснажений організм швидко вбирав алкоголь, а в брудно-сизій перед очима далені зникала в'язниця.

Думки плили повільно і на тремтучій поверхні їх ні-ні та й блисне:

— Що, як це одна з форм інквізиційної кари? Адже ворожа розвідка вживає їх?

Тоді поза плечі сунувся оксамитовий мороз і я хворо жадав пояснень.

Нарешті я не стримався:

— Ви історію інквізиції знаєте?

— Чи не вважаєте ви мене за Торквामеду? — засміявся герой. — А що?

— Та так. Інквізитори нарочито залишали незамкненими засуджених на смерть. А коли ті крадькома виходили і залишали за собою стіни

¹⁾ Кокаїн.

в'язниці — знову їх заарештовували. Ви розумієте, що це за кара була? Уявляєте психіку такої людини, її стан підсвідомого інстинкту самозахисту?

— Цілком. Так чи не думаєте ви, що й з вами таке?

— Так, думаю. Кажу це одверто.

— Дурниці, вибачте на слові. А втім у приступному я вас поінформую. Ви — старшина військ УНР. Так?

— Так.

— Належите до тієї активної течії, що стоїть за об'єднання України з Польщею і провадите, правильніш, провадили шпигунську роботу на користь польського генштабу, який, на випадок перемоги над червоними, має обеззброїти військо УНР?

— Правильно.

— Уенерівське командування про це довідалося, вас викрило, заарештувало, судило і мало скарати на горло. Так?

— Так.

— Так для поляків це не однаково. По завданням нашого штабу я вас визволив, покладаючись на міцну сітку наших робітників, то б то де яких старшин вашої ж армії. Зокрема, що до вас — це зроблено за участю такого нашого робітника — коменданта в'язниці.

— Значить ви — співробітник польського генштабу?

— Звичайно.

— Я в цілковитій безпеці?

— Майже...

Він вийняв годинника, швидко встав, надів темно-синє пенсне, насунув на лоба м'якого, чорного бриля, дістав з кешені піджака пакета, подав його мені й мовив:

— Тут вам наказ. Прочитайте за двадцять хвилин, як я вийду, а по тому прямуйте до північного вокзалу. Всюди вас чекатиме „№ 17“. Адью!

І він зник.

Я замислився.

Що за чортівнина? Чия й де помилка? Чи є взагалі тут помилка?

Що вчинено все ради мене і визволено саме мене, того, кого на думку їхню визволить було необхідно — сумніву немає. Але чи знають вони, що я їхній ворог?.. Як знають, навіщо я їм потрібен? Як ні — чия невидима рука керує моєю долею? Рука одного з двох товаришів, що провадять таку ж як і я роботу? Але ж це неможливо: вони за сотень із п'ять кілометрів далі за мене... Може це засіб, один із тисячі засобів, яких вживається для певної цілі?

Може...

Я прочитав наказа.

„Негайно виїхати до міста Красуня. Явка — 13“.

Якби мені довели, що існує потойбічне життя, рай, пекло, взагалі як би нісенітниця стала враз істиною — все це мене не здивувало б: я тільки ушпипнув би себе і, пересвідчившись, що не сплю, взяв би візника й наказав везти мене до лікаря-психіатра. Але в даному випадкові я цілком, цілком був здоровий!.. Адже я — чорти б його взяли! — при звичаєний і до таємниць і до несподіванок... Вони пропонують мені їхати до Красуня, міста, що його займають більшовики. Що вони, подуріли?..

Та... будь що будь! — махнув я рукою й вийшов.

У під'їзді мене, мов ненароком, передибав офіціант № 17, запитав чи потрібен мені візник і, відчиняючи двері, гукнув:

— Візник сімнадцять!

Пам'ятаю, я спантеличився, але сів і за хвилин двадцять вже зліз на вокзалі.

По розрахунку я почув, як до мого плеча хтось доторкнувся, і я обернувся.

Носій № 17 ввічливо привітав і запитав:

— Панові на потяг сімнадцять?

— Тринадцять, — я відповів.

Він подав мені папірця й мовив:

— Квиток на речі. Хай пан одержує сам.

Я знизав плечима, пройшов до комори схоронення багажу, подав папірця й мені видали невеличкого саквояжа.

Повернувся. Носій дістав з кешені ключа.

— Від саквояжа, — промовив він і додав: — Хай пан сидить, а я піду по квитка на потяг.

Я відімкнув саквояжа. В ньому: пара заверненої в газету білизни, парфумерія для гримування і кілька пакунків польських, уєнерівських та радянських грошових знаків. Всього за півмільйона карбованців.

В інших обставинах я їх не взяв би: хто його знає, що воно за гроші та саквояж? Але ж в моєму становищі тоді, становищі людини, яка щойно ввірвалась із шибениці — не до сантиментальностей було. Я обмежився лише тим, що взяв до рук з саквояжа газету, накликав на себе серйозність і заглибився в рядки.

Враз увагу мою зупинив напис на газеті олівцем, що з очевидним розрахунком зроблений був через дві шпальти — „Кася-к“.

Я замислився.

Організм вимагав спокою. Електрика м'яко лилась по залі, блискучі витребеньки на мундирах петлюрівської та польської старшини, що безперестану сновигала з кінця в кінець, неприємно різали зір і викликали бажання заплющити очі й зануритися в сон.

Але станційний дзвінок подав перший, а потім і другий сигнали і бажання заснути перетворилося на бажання що-найшвидше опинитись у вагоні.

Носій не з'являвся.

Що, як інквізиція? — блиснуло знову в мозкові і, мов у відповідь на це, з за мене показався старшина польської розвідчої служби, а поруч його переодягнений у цивільний одяг комендант в'язниці.

— № 17? — запитав старшина.

— Тринадцять, — механічно відповів я.

— Марш!

Я слух'яно встав і взяв саквояжа.

— На перон! — придушено, тоном команди сказав він.

Я почув, як м'язі мені змякли, а весь я зробився кволим, немічним.

— Не повертатись! — почув я за собою і поточився до виходу на перон.

Тут з за дверей носій сунув мені в руку квитка, а старшина, що вів, делікатно й непомітно для навколишніх підсадив мене у вагон.

— Фу-у-у!.. — лише так міг я виявити свої почуття й увійшов до купе.

— Я пана цілком розумію, — мовив старшина, — але в інший спосіб вас зберігти неможливо: підміну вас у в'язниці вже виявлено й можна сподіватись було гонити... Особистим документом буде вам оцей папірець, а квитка ви маєте...

Він брязкнув острогами, приклав до козирка пальці й вийшов.

У щілині заслонки мигнула й зникла постать коменданта в'язниці.

На папірці українською й польською мовами було: Штамп штаба, і „Таємно. Посвідка. Пану Касієві Борису, поручникові війська УНР, підчас перебування в районі розташування польської армії всіляко допомогати“. Далі підпис та відбиток печатки.

Я глянув на квитка. Чорним по жовтому вибито на йому назву станції Бризки, з якої до міста Красуня 12—15 кілометрів.

— Подуріли, не інакше, як подуріли! — рішив я і ліг на канапу.

Заснути не міг, що-час прокидався, і сон, що за зав'язку мав хвилини розставання з героєм, а продовженням пірнав назад, за три роки до того, в події днів, коли вперше я став запальником, — снувався різнокольоровими пасмами, мов на снувальці й зрештою накопичував образи, в яких ледве сутенів я, у мінливій долі виконавця революційних завдань.

Я бачив себе рядовим Кексгольського полку, політробітником у Січневій Київській дні, потім тамтешнє ж запілля, знову рядовим червоних загонів, учасником повстань проти гетьмана, директорії і, нарешті, на роботі в союзній Польщі армії УНР.

Час від часу, коли поїзд повільно різав повітря зі схилів, мені марила злива посвідок, довідок, особистих карток, на яких означено було сотні прибраних моїх імен, прізвищ, посад, фахів, доручень...

Я вживався собі діловодом в установах, учителем, міліціонером, лікпомом, кооператробітником, лісником, інженіром меліоратором, конюхом гетманського повітового старости, секретарем петлюрівського повіткомісара і нарешті співробітником військового штабу УНР, сотником, що вгруз у найістотніші таємниці армії.

Потім вживались якісь примари у вигляді біблійських Юд, що нишпорили по закутках помешкання штабу, слідували за моїми кроками, показували на мене пальцями й верещали:

— Ти, ти еси!.. Ти бажаєш добра Україні!..

Потім суд у вигляді якогось закрівавленого звіря, що сидить за столом, тримає в лапах довгий-довгий аркуш паперу, на якому писано про всі мої вчинки.

— На горло його! — реготав він і в такт йому десятки примар теж верещали:

— На горло!

Я прокинувся і пригадав сон:

Звідки герой узяв, що я був співробітником польського штабу? Адже я ніколи в таку машкару не прибирався?.. А що поляки хотять обеззброїти своїх союзників-петлюрівців на випадок, як поталановить у кампанії — факт цікавий...

Верескливий свист паротяга — і я на станції Бризки.

І тут носій № 17, і тут відповідь „тринадцять“, і тут так само візник, що швидко закружляв улицями містечка і щось за годину зупинився далеко на полі, біля великого спустошеного парку.

— Отут ми й дома, — мовив він. — Я повернуся, а ви залишайтеся і ждіть.

— Що це за парк?

— Раніш був пана Пшездецького, а нині — нічий. Не турбуйтеся, ждати доведеться не довго.

Він рушив і за кілька хвилин зник за рогом парку.

Я сів на саквояжа, пригадав, що з моменту вихода з ресторану не курив і почав шукати в кешені цигарок.

— Ви сімнадцятим? — зачув я враз з за плечей і обернувся.

Біля мене стояла жінка.

Дівчина вона чи молодиця — сказати було важко, але це була істота, з якою ви враз відчуваєте себе вільно, по родинному, яка викликає непоборні бажання, бажання, що за них у всі часи, межі всіма народами

десятки й сотні тисяч хоробрих офірували родиною, обов'язками, особистим життям, життям собі підлеглих, інтересами й існуванням держав.

Ви здивували її, цю жінку: в аристократичних готелях — за покоївку, в притонах — в спідничці по коліна або штаних з розрізами спереду та ззаду, на фронтах за сестру жалібницю, на курортах — безтурботною вдовою, в магазинах військового одягу — за продавщицю, в прикордонному містечку — за хазяйку їдальні чи заїздного двору, на телефонній станції — за телефоністку, машиністкою в державній установі, за продавщицю цигарок на розі, де містяться військові, чи військового значіння інституції... Вони, істоти оці, полазники військових, літературних та партійних клубів, учасниці урочистих вистав, зустрічів, ювілеїв, роковин... Вони всюди й завжди віддають себе даремно, але не кожному, за уявлення в майбутньому недосяжних вершин, за уявлення хорої пристрасти. Вони хитрі, помірковані, вперті, по-своєму розумні і красиві, чудово красиві! Краса їх, звичайно, продажня. Її купляють послы, посланники, повноважні представники та міністри, консули та відеконсули всіх держав та народів, купляють споконвіку й очевидно, куплятимуть, аж доки не зникне останній кордон на земній кулі...

„Клеопатра“, спало на думку і чогось пригадалися з історії римські легіони, полководець Антоній, його класична зрада з за таких певно ж чорних брів, смаглого обличчя, двох грубих чорних кіс, білих до виліску зубів та повнокровних вишневих уст. Певно і та вабила так саме чудовим бюстом, вранішньою грою крові у тканинах шкіри відкритого декольте, ледве помітною, але, здавалося, щиро-одвертою посмішкою, глибоким, м'яким поглядом.

Я майже зачарованим стояв, дивлячись на неї. Але це була мить. Призвичаєність брати себе до рук поборола чари і я, ввічливо доторкнувшись до крисів бриля рукою, промовив:

— Не сімнадцятим, а тринадцятим, мадам.

— А... То прошу зі мною. Тільки не разом. Ви підете осюди вниз, а я — навпростець. Згода?

— На все, що накажете.

— Так от слухайте. Дійдете до низу — буде криничка. Потім завернете стежкою праворуч і будете йти аж доки не вдаритеся своїм невмитим лобом у паркана... Адже сьогодні ви не вмивалися?

— Ні, — спантеличився я.

— То й не думайте цього робити біля кринички. Ну — марш!

— Ви — Кася? — запитав я.

Вона кинула на мене поглядом, ледве помітно спантеличилась, але швидко дійшла себе й відповіла:

— Хай буде й Кася... А що?

— Та нічого. Мені здається, що така чудесна особа, як ви, мусить називатися Кася...

Вона посміхнулася, погрозила пальцем, і, зморщивши чудові брови, мовила:

— Наказую вам не говорити мені ніяких компліментів. Чуєте?

— Чую... Боюся, що не стримаюсь...

— Ну, марш!..

Вона відійшла кроків із двадцять і зникла у кущах.

То дарма, що моє становище все ще було таємничим. Важно було, що я враз став почувати себе в абсолютній безпеці. Мене охопило почуття цієї безпеки так, як її відчуває дитина, що тримається за материну спідницю і, йдучи стежкою вниз, я почав насвистувати з якоїсь арії. Спустившись у балку я попрямував праворуч до паркана на ріг. Тут став і почав чекати, продовжуючи весело насвистувати.

— Та замовкніть, ідоле! — почув я з за паркана Касин голос і зареготав.

— Заніміло б вам, — додала жартом вона і я почув, що запищав ключ у заіржавілім замку.

Три дошки враз хитнулись і відстали від паркана настільки, що могла пролізти людина.

— Лізьте, бодай вас!.. мовила Кася.

Я протиснувся у хід і став мов укопаний. Мої очі розбіглися: при звичаєного за три роки бачити всюди руїни, мене вразив порядок, що панував у садибі.

Порівнююче невеликий садок прорізували чудові алеї, які являли собою майже суцільні липові стіни, а чарівні грядки квіток манили до відпочинку. Просто перед мене в глибині садка був невеличкий будинок, веранда якого густо обросла диким виноградом.

— Чия садиба? Чий будинок? — запитав я.

— Тут мешкав лісничий, а тепер він — нічий, — жартом польською мовою відповіла Кася. — Бачите он веранду?

— Бачу.

— Так от — прямо до неї, а я обійду...

Я дійшов до веранди, сів на ослона і щойно уважно почав розглядати навколо, щойно за звичкою почав враховувати шанси на випадок утечі, — з кімнати відчинилися двері.

— Прошу, — мовила Кася, і ми ввійшли до кімнати. — Оце буде ваша тимчасова в'язниця. Стукать, чи намагатися вийти в оці двері — вона показала праворуч — вам забороняю. Якщо буде потрібно — стукайте сюди. Це моя кімната. Так само забороняю вам дивитись у вікно: небезпечно... Нас тут взагалі небагато: я, служниця та 4 собаки... Але є ще німий парубок Ян, сторож мій... Він взагалі дурень, як перший ліпший генерал, та тепер його немає, але може над'їде, тоді не показуйтеся йому, дуже ревнивий... А відданий мені — як собака!..

— Режим у вас важкуватий, — почав я, але вона зупинила:

— Ви не можете тихше?... Слухайте далі. Отут вам вода митися. Білизна у вас є?... Гаразд. Проте, дайте но її сюди, подивлюся, чи впорядкована вона, як слід. Адже ви, чоловіки завжди...

Я дістав із саквояжа білизну, глянув на портяні гудзики біля кальсонів, на ковніра сорочки, що трохи неприродньо був скручений, вилаяв себе за неувважність і нехотя подав.

— Ну, мийтеся, а я полагоджу, — сказала вона, швидко розглядаючи білизну і помітно розвеселившись.

Як вона вийшла, я майже в голос себе вилаяв. Як це я не звернув уваги на білизну? Адже в ній, в якомусь там рубцеві я віз, можливо, свою долю. Адже те, що з момента виходу із в'язниці я знаходжусь у дбайливо-ширїм оточенні польського шпіонажу — тепер для мене цілком очевидне. Так само я впевнився, абсолютно вже впевнився, що чийсь геніяльний розум і мистецька рука водить навколо мене за ніс цілу сітку співробітників польського генштабу.

Мене опанував жах, правда не панічний, а жах свідомості мого становища та становища тих, хто мене врятував. Адже тїнь макового зерна заповіднення і неблаганний закон шпигунства змете нас усіх з арени життя.

— Прошу, — почув я крізь двері і Кася подала мені білизну.

Я обдивився. Ковніра було розпорото й зашито наново, а замість портяних гудзиків біля кальсонів — вже були роги.

Потрібна обережність, навіть більше за обережність шпигуна — подумав я, і забувши про Касині попередження, відгорнув заслонку та глянув за вікно.

Оточений чотирма німецькими овчарками, з величезною герлигою в руці прямував алеєю парубок. Він позирав на верховіття дерев і час від часу кидав поглядом на вікно моєї кімнати.

Я пильно глянув і в рухах та всій постаті парубка мені пригадалося щось знайоме, недавнє знайоме, але де, коли й за яких обставин я здибав його — пригадати не міг.

— Ви ще довго там? — зачув я по часі.

— Вже.

— Тримайте двері, — мовила вона і внесла каву та їжу.

Ми сіли.

— Скажіть, німий монумент давно вартовим цієї в'язниці? — запитав я.

— А що? — підозріло глянула. — Ви його бачили? Я ж вам заборонила...

— По-перше, — перебив я, — ви заборонили мені дивитись у вікно і це я виконую, по-друге, ви не казали мені весь час бути до вікна спиною; по-третє, хто просив вашого монумента шпаціювати алеєю саду і по-четверте — не вина моя, що виріс я вищим за гвіздків, якими прибито до вікна на диво маленьку заслонку...

Вона по дитячому дратовано мені перебила:

— Слухайте ви, дитино з вусами! Якщо не припините своїх жартів, слово чести замкну он туди! — Вона показала рукою на двері, до яких підходити заборонила.

— Слухам, пані, — відповів я галантно.

Кася пильно подивилась на мене і запитала:

— Вам про мене ніхто не казав?

— А-ні-ні...

— А відкіль вам відомо, що я — Кася?

— Та це бачите справа така. Білизну, що я її одержав у подарунок було загорнуто в газету, на якій написано було слово „Кася“. Ог я навмання і назвав вас таким ім'ям.

— А де ця газета?

— Забув у вагоні.

Вона випробливо й пильно глянула на мене, а потім повільно мовила:

— Жалко, дуже й дуже жалко...

— Вибачте, не знав... Якби був хто попередив...

— Попередив!.. попередив!.. — перекривила вона, — А самі що ж, дитина?

— Та я...

— Я!.. Борсук ви степів українських, от що! Чуєте?

— Чую.

— Ви документи маєте?

— Маю.

— І не забули у вагоні?

— Ні.

— Слава тобі господи! Давайте сюди.

Замість наказу я дав їй посвідку.

— Так... мовила в задумі вона, прочитавши. — Значить вам до Красуня... Так?.. Ви по сніданні лягайте спати, а я піду й виправлю вам перепустку й явку.

Звідкіль їй відомо, що мені треба до Красуня? Адже наказа вона не читала? — майнуло в думці, але виду я не подав і запитався:

— Від кого виправите?

Вона показала язика, жартівливо різнула по ньому тупим боком ножа, а потім запитала:

— А що вам доручено в Красуні?

На цей раз язика довелося показати мені.

— Квити? — запитав я.

— Квити... Ну, так ви лягайте. Хай вам присниться...

— Чекайте - но, я довго в оцій в'язниці сидітиму? Довго мене буде мучить такий мій доглядач?

Вона примружила око й манірно та многозначно подивилась:

— А я думала, що від мене ви й самі не захочете йти. — Сказала і зникла за дверима.

Я враз зрозумів, що передо мною була справжня досвідчена робітниця контр-розвідки польського генштабу, спец, і не лише „явка“, а справжнє „око“ з певними повноваженнями, яка не лише стежить за роботою цілої сітки контр-розвідного вузла в найвідповідальнішій місцевості, а й має право власної ініціативи та заходів.

Я теж зрозумів, що в неї що до мене вкрались якісь підозріння, що їй щось потрібно було від мене знати, скоріше всього те, про що повідомлялося записками в гудзиках та ковнірі, але що саме — дійти я не міг.

І враз мій перевтомлений мозок почав невиразно креслити події, якими в дійсності вони могли бути. Поволі я доходив висновку, що герой був на ш. І що далі я пригадував його рухи, голос, таємничі й неясні вказівки, грим, що він змінив його на ходу, як ми щойно вийшли з в'язниці, засліплю електрику в камері, та густу сутінь в кабінеті ресторану, — моє впевнення в цьому міцніло.

Але чому, в таких випадку, він до мене не признався, не подав виду, не натякнув навіть? Чого?

Я почав аналізувати кожний свій крок, кожний рух і кожную дію тих, з ким за цей час говорив, що робив сам і враз пригадав:

Газета!

Коли правда, що на сучасному шаблі розвитку людини в неї зароджується передчуття, яким вона керуватиметься в майбутньому, як слухом, чи нюхом, то інстинкт обережності є цьому перша ознака.

Адже саме з причини обережності я не дав Касі газети і обережність ця стала наслідком не логічного мислення, а виникла підсвідомо. Я просто не дав газети і все.

Я взяв до рук газету, розгорнув, глянув на слово „Кася-к“, зважив причини, які на мою думку примусили людину розтягнути його точно на двох шпальтах і почав сміятись.

Догадався. Це — простісінький товариський шифр!.. „Кася-к“ — до нього ключ.

Я означив алфавіт цифрами: К - 11, а - 1, с - 18, я - 29. Над літерою к — замислився. Ага... певно треба подвоїти. Раз так, буде ще: 22, 2, 36, 58.

Потім я дістав олівця і зробив порядок цифрам такий: 1, 2, 11, 18, 22, 29, 36, 58. Усього вісім цифр, тоб-то мусить бути вісім слів.

Далі. Ключ розтягнуто на двох шпальтах, значить в кожній треба шукати по чотирі слова у відповідному цифрі рядку.

Вишукую й читаю: „Втеча... неодмінно... виявиться... затримуватися... не... гаяться... швидко... мети...“

— Ба ще, звичайно!.. Чого гаяться? — посміхаюся, розриваю газету, обгортаю нею замість онуч ноги й спокійно лягаю, збудувавши під дверима піраміду зі стільців.

Дрімаю. В сонній уяві малюються друзі в чудернацьких машкарах, що намагаються вирвати мене з рук кістяка-смерти; Кася у вигляді

біблійного барана, зарізаного на обід, білий орел, такий смішний, незграбний, з перебитими крилами і одною ногою, що вгруз у трясовину, в Дніпро і силиться вирачкувати на беріг.

Але не встиг побороти мене сон, стільці з під дверей полетіли на середину кімнати і я схопився.

— А бодай вас! — кажу шуткуючи і спостерігаю вражіння, що справила на Касю піраміда.

Воно неприємне.

— Чи не думаєте, ви, що я до вас підкрадалася?

— О, дав би господь таке вам на розум!..

Вона заспокоюється.

— Значить, — запитав я, — скоро мене звільнете?

— Бачите, — відповіла, — переправить вас можна й сьогодні, але що до вас я не маю жадних інструкцій, крім абсолютно незрозумілої телеграми в якій я розібрала лише, що прибуде „17“ і що його треба прийняти до від'їзду в К.

— Інструкції вам і не потрібні. Ви ж знаєте, що мені потрібно в К?

Вона червоніє, замислюється, проходить разів два кімнатою і нарешті каже:

— Ви давно працюєте?

— Та порядно!

— Ну, то повинні знати, що за свої кроки я відповідаю. А з вами... таке щось робиться, що не розберу... Лаконічне повідомлення і — годі. Цей монумент теж нічого не привіз.

— Який монумент?

Вона не відповіла, а замислено пройшла кімнатою. Нарешті мовила:

— Ну, хай буде по вашому. Звідциль ви підете навпростець до лісу. Вийдете ходом, що ввійшли до садиби, а далі — просто. Дійдете ліса — ровом праворуч аж до низу, до річки. Це так верстов десять... Там буде чекати рибалка. Його ви запитаетесь яка година і коли відповість „десять“, — сідайте мовчки в човна. На тім боці боятися нічого: ні наших, ні червоних немає. Власне влада там червона, але сидить на волосочку і щоб що вживати — ні-ні... Коли дійдете К, — на царині побачите прохача. Його теж запитаетесь про годину. Як відповість „десять“ — ідіть до костьола, прямо до будинку органіста. Запитання і відповідь ті ж. Зрозуміли?

— Ще й як!

— То-то... А все таки раджу відпочити. Сьогодні середа, а завтра здається зайдуть наші і тоді всі разом до К.

— Ждати не могу, — відповідаю: — Треба вам знати, що в К. я маю завдання, а директиви теж там.

— Про мене...

Я тисну Касину руку, лізу крізь хід у паркані, чую, як риплять за мною дошки та скегичить ключ і спускаюсь стежкою в балку.

Враз за кроків десять падає переді мене камінець з прив'язаним папірцем Озираюся. Ніде нікого. Підіймаю і прямую із балки просто на горб, з за якого густою пільмою здається сунеться назустріч ліс.

На взлісі стаю, розгортаю папірця і в місячнім сьйві мені вдається прочитати:

„Скеля. Човен. Запит „багнет“, відповідь „щівка“. Не гайся“.

Пригадую Касино монумента й посміхаюся. Так, я не помилився, що він мене знає, що він доклав до мого звільнення праці свого розуму. Але хто ж він такий? Якими пекельними стежками увійшов у довір'я відповідальної робітниці ворожій контр-розвідки?..

Я швидко прямував повз ліс стежкою і в уяві моїй в усій грандіозній величі малювався революційний учинок товаришів, які, нехтуючи оточенням небезпек і загрозами що хвилини висіти на гіляці, поруч визволення мене, проробили колосальну роботу, виявивши сітку запеклих ворогів революції.

Користуючись порадою невідомого товариша, я не пішов за Касиними вказівками, а завернув ліворуч, за кілометрів два, де велетенським виступом просто в Дніпро спускалась давно знайома скеля.

Дніпро сунувся повільно і на сріблястій поверхні його, куди оком не кинь — не виднілось ні човнів, ні людей. Я сів на березі, біля невеличкого зарічка і почав чекати.

Лише тут я почув мою перевтому. В скронях боліло, обважнів мозок, а м'язи, здавалось мені, якось розм'якли, нили і були недоторкливо болючі.

— Чи не скупатися? — майнуло в думці, але з за прибережного камішу зачувся плеск весел і невеличкий човен висунувся носом просто на беріг.

Людина в човні встала і тихо запитала:

— Хто?

— „Багнет“, — відповів я — А ви?

— „Цівка“.

Я повільно став у передок човна, присів, поклав голову на самий ніс, протягнув ноги аж до перетички і віддав себе на волю людини.

Мовчимо.

Розмірно плескають весла, чуйно подається вперед човен і щось за хвилини двадцять чую, як дно його скеготить по прибережному піску.

Встаю й вилазю на беріг. Людина слідом.

— Хто ви такий? — запитую.

— Товариш, — відповідає він і додає: — А більше вам знати не треба. Я мовчки щиро тисну йому руку і по мокрій, мозолястій долоні без пояснень його впізнаю.

Це він, селянин-рибалка з наддніпрянського села, що в тяжкі для запальників часи, безкорисно давав нам притулок та захист, це з ним, ховаючись від гетманських загонів, рибальчили ми на човнах-душогубках, це з ним ночували ми в берегах, варили смачну, запашну юшку, пекли на жару рибу та раки і їли його тяжкою працею зароблений шмат черствого хліба.

Місто Красунь на горі.

Я роблю коліно і виходжу до нього дорогою, якою ввійшов би, ідучи за Касиним маршрутом.

На царині бачу прохача, посміхаюсь і проходжу мимо. Посміхаюсь і йдучи повз органістову хату, але далі мене опановує почуття відповідальності і я завертаю в заулок, до будинку, в якому мешкає товариш, що в погодженні з ним я пішов на виконання разом обміркованого завдання.

Виснажений тяжкою працею на прифронтовій смузі товариш, що єдиний тримав кінці складної нашої роботи на терені зайнятої ворогами частини України, зустрів мене на диво спокійно.

Він відірвав погляда від розгорненої на столі мапи, підвів голову і спокійно мовив:

— Вирвався?

— Як бачиш. Але ти запитуєш тоном, немов би я ходив на баль.

— Знаю, знаю... Але, як ти вважаєш, чиє становище було небезпечніше: твоє, кого й закохана фортуна могла визволити, чи Петра, що й досі кружляє по задах таємниць польської контр-розвідки?

— Петро? Він мене визволив?!...

— На читай. Оце годин три тому, як я одержав, — і подав мені листа.

— Товаришу Валентине! — писав Петро. — Всі мої розрахунки на диво були вірними. Красуня-полячка — виходить — остільки дурна, оскільки важливі її обов'язки. Вона досі вважає мене за німого й закоханого в неї дурня, якого використовує за фельд'єгера та для таємних доручень. Зарахувала мене на службу і щойно вчора я одержав від її начальства мою м'ячну платню, яку витратив, визволяючи Бориса. А визволяв я його так: Петлюрівський старшина Свідомий, як помагається продажній шкурі, працював на користь поляків, які мають намір обеззброїти армію УНР у випадку подолання червоних, (щоб, значить, запрягти Україну в панське ярмо)... Цей Свідомий викрив Бориса, але за хабаря його відпустив. Та стало відомо про це головному слідчому судді уенерівського військового суду Божевільному, який і Бориса і Свідомого заарештував, але потім теж за хабаря їх відпустив.

Все це відбулось так швидко, що втекти Борисові було неможливо. Тим то й судили його разом із Свідомим та Божевільним і засудили на страту. Але Свідомий був правою рукою, коханцем моєї патронеси, яка взнавши все це, вжила заходів до його визволення. Обов'язки що до цього вона поклала на мене, давши кучу листів до всіх „головних“ у штабі. Як я вже крутив із „головними“ — справа другорядна. Головне — наслідки та пригоди Касієві по визволенні, про які він, надіюся, сьогодні тобі розповість особисто. Так само з його слів знатимеш шпигунську сітку прекрасної полячки від м. Красуня й аж до місця мого перебування. Петро“.

— Але, але чого я його не впізнав?

— Петро, бачиш, не поганий психолог... Ти знаєш, як знятий із зашморга самовбивця горить бажанням жити?..

— Спостерігав.

— Спостерігав, що він про замах на власне життя не пам'ятає і до природньої смерті не може дійти, звідкіль у нього на шиї знак від зашморга?

— Звичайно.

— Так от, Петро добре розрахував, що краще йому себе не виявляти, бо ти тоді чиплятимешся за життя не своїми руками, а його і спасаючись, можеш натворити дурниць.

— Але ж, чого я його не впізнав?

— Бо засуджений на смерть, перед очима її неминучости, завжди перебуває в стані самовбивці, отого, що не знає звідкіль у нього на шиї странгуляційна борозна.

Валентин пройшовсь по кімнаті і підходячи до телефону мовив:

— Треба подзвонити до начпівітполітбюра ЧК. Хай ліквідує шлях від нас і аж до прекрасної полячки... А в тім, давай краще до нього поїдемо, і розкажеш все йому сам...

КРИВАВА ЛЕГЕНДА

(З повісті „Острів Драйкройцен“. Оповідання старого латвійця)

С. Пилюпенко

Хто й зна коли це було: нашим дідам їхні діди переповідали. Жив тут вельможний лицар барон Оскар на прізвище Кріпка Рука. Десь замолоду ходив він війною по різних краях і здобув собі великі багатства. Носив він завжди золоту кольчугу, а на грудях вигаптований шовком був його лицарський герб: на червоному полі три чорні смуги. Як посилав кому листа — теж завинував папер у шовкову бинду червону з трьома чорними смугами. І хто одержував того листа, тримтів і вжахався, бо не писав інакше барон, як: „або скорися мені й плати щорічно велику данину, або попелом розвію увесь маєток твій, заполоню всіх підданців, а самого віддам на вечерю ведмедем“.

На березі Двини збудував собі барон Оскар Кріпка Рука непідступний замок. Високими мурами оточений він був, а ще перед мурами глибокі та широкі рови з водою. На мурах бочки з смолою. Наважився був один граф зломити силу баронову. Зібрав багато війська, усіх тих, кого пограбував був барон, усіх тих, хто заздрів на його багатство, і обложив замок. Стоять облогою місяць, другий, п'ятий. Цілий рік уже стоять, нічого вдіяти не можуть. До мурів не підступитися. Та й не думали вони спочатку й лізти до них. Мркували собі: не стане в замок їжі, подохне баронове військо з голоду або муситиме відчинити браму та йти битися на чистому. А тоді вже на кожного баронового вояка десять графових буде. Та не знав старий граф, що з замку таємний хід під землею та попід дном Двиновим на острів проти замку покопав був колись хитрий барон величезним камінням виложив, вимурував. Тим ходом, якщо довелось б погано, втік би барон непомітно для ворогів. Тим ходом тепер постачався підчас облоги замок усякою живністю.

Стоїть барон на високій вежі, посміхається з графа, глузує: „Помереш тут під мурами, мене не здобудеш, а я тобі, гляди, голову однаково на в'язах скручу, на всьому роді твоему помщуся!“ Бачить граф, що не візьмеш замку облогою, наказав іти на приступ — хоч головою накладу, а баронові не піддамся! Поробили вояки графові з хмизу плоті, кинули в рови й попливли, щоб дістатися мурів, а голови позакривали від стрілів щитами. Та ледве підплили вояки до мурів, запалила баронська сторожа смолу в бочках і перекинула вогненними хвилями на голови обложників. Запалився хмиз і загинуло графське військо в ровах, а сам граф ледве втік десь далеко за море від баронової помсти. З того часу вже ніхто не наважувався зачипати барона Кріпку Руку, і сидів він у своєму замку, як старий ворон на столітньому дубі.

Скільки їхати з ранку до вечора — все навкруги належало йому. Тисячі люду зносили в замок звірячі шкіри, роги, мед, вошину, сувої полотна, гнали худобу, довозили цілими валками збіжжя. На великих

човнах гнав барон все це Двиною до Риги, а там на кораблях у заморські краї, на продаж. А з за моря привозили баронові золото і срібло, коштовні каміння, розкішні убрання, гостру зброю, смачні напої... А одного разу привезли йому молоду жінку-полонянку.

Була то графова дочка, красуня така, що й сам барон, скільки світу сходяв, ще не бачив. Утікши граф за далекі моря, ховав її від ока людського, аж поки не прийшла пора їй на заміж. Полюбила вона юнака простого роду і довго старий граф не хотів собі такого зятя. Та була графівна в нього єдиначка, а граф сам збіднів, перевівся ні на що, ховаючись від баронової помсти. І подумав собі граф: як видам дочку за когось багатого та відомого, дізнається барон і помститься на молодих. А житиме дочка за простим чоловіком—ніхто її так не розшукає і зазнають вони спокою та щастя. Та не знав старий граф, що баронові шпигуни вже давно викрили його криївку, вже давно чатують на нього та на молоду графівну. Як поїхали молоді вінчатися, напали на весільний похід ніби розбійники, вбили старого графа—скрутили йому голову на в'язах, як погрожувався здавна барон, вбили молодого жениха, а графівна зникла без сліду.

Тільки один барон і знав, що красуня-полонянка в його замку—це та безталанна невіста, що ось-ось готувалася зазнати шлюбного щастя зі своїм милим. Тільки один барон і знав, бо слуг своїх, що дістали розбоєм полонянку й привезли її, звелів віддати ведмедям на потраву, ніби за зраду, а насправді—щоб заховати навіки страшну тайну.

Була в замку велика чорна вежа, де жили дикі ведмеді за ґратами. Вся округа знала про цю ведмежу вежу. Всіх провинників кидав барон Кріпка Рука в неї—і не було вже їм повороту. Тільки зойки катованих та нелюдський стогін полошив іноді околиці замку і люди, вжахуючись, далеко обминали прокляте місце. Казали, що й сам барон перевертень, що він ведмежого роду, ведмежий король.

І справді барон був ведмежої сили і дикої, шаленої вдачі. Щороку в день свого народження звеляв він випустити на брукований замковий двір найбільшого ведмеда з чорної вежі і виходив до нього прилюдно на герць. Казав він:

— Нум спробую, чи така ж у мене ще кріпка рука, чи здолаю ще моїх ворогів?

І щороку бачили баронські слуги та гості, як велетенський звір, роздратований відважним бароном, кидався на нього зі страшним ревом—і падав проколотий наскрізь бароновим мечем.

Барон витирав скривавлену зброю об ведмежу шкіру й казав:

— Є ще сила в Кріпкої Руки. Хай знають це вороги. А з цього бидла,—штовхав ведмеда ногою.—зробіть мені на вечерю смаженину.

Не знав страху барон, не знав і милосердя. Як привели перед його грізні очі молоду графівну, скрикнув він радісно:

— Чи гадав старий граф, ідучи на мене боєм, яке солодке м'ясо їстимуть мої кохані ведмеді? Чи ж знала і ти це, красуне?

Та мовчала графівна. Ні пари з уст. Просто і гордо дивилась в очі старому барону і не видно було переляку в її прекрасному обличчі. Немов казала своєю мовчанкою:

— Хай розірвуть мене твої ведмеді, а не дам тобі насолоди бачити мій страх, не вдовольниться твоя помста моїми покірними словами, моїми моліннями та благаннями. Не почуєш нічого.

І граф це зрозумів.

— Мовчиш, горда красуне?—скрикнув він—Так ні ж бо: заговориш. Заговориш, кажу тобі. Слухай. Ти мала жениха та не мала ще чоловіка. Я буду тобі за чоловіка.

І тут не здригнула графівна, не подала голосу. Мовляв — і ця кара не викреше й слова, не дасть і крихітки вдоволення бароновій помстливій душі. Барон стиснув зуби й звелів своїм слугам:

— Уберіть її в найкращі убрання, одведіть в найпишніші покої, зготуйте найсолодших страв і налийте найліпших напоїв — сьогодні ввечері моє з нею весілля. Бережіть її, як свою власну голову. Хоч що лихе з нею трапиться, хоч волосина одна впаде з її чорних кіс — всі ви танцюватимете в ведмежих лапах. І кров'ю вашою помажу копита своєму коню.

Увечері було дивовижне весілля. Сидів старий барон, як грізна хмара, жорстокий, суворий. А поруч біла, як мармур, молода і така ж мовчазна, як той мармур.

Із жахом поглядали баронові слуги на чудну пару. Ніхто не знав, хто ця німа красуня, бо ті, хто привіз її, ще зранку щезли у ведмежій вежі. Аж за високі замкові мури далеко в лісі чути було їх передсмертні зойки й прокльони. Це була баронові весільна музика.

І не було весілля на тому весіллі. Мовчки спорожнялись турячі роги з заморським вином, мовчки ковтали гості криваві шматки смаження і лякливо позирали на свого грізного владаря, на недвижимо обличчя красуні.

А на ранок сказав барон своїй полонянці-жінці:

— Я почую таки твій голос, коли родитимеш ти мені сина. Матерні муки розв'яжуть тобі язика.

І топнув грізно ногою, побачивши перед собою таке ж мармурове, німе обличчя, що просто й гордо дивилось йому в очі недвижними очима.

Проїшов рік, пройшло два і три. В графівни народилось вже дві дочки, як зірочки, і син, як місяць ясний — і ніхто не почув від неї ані звуку: ні тоді, як вони народжались, ні тоді, як милувала, пестила своїх дітей, ні тоді, як гримав на неї старий барон, скаженіючи від дикої злості.

Одного разу вивів він її на балкон, каже ніби ласкаво:

— Сьогодні побачиш борню з дикими ведмедями.

І звелів випустити на внутрішній замковий двір дику ведмедиху з малими ведмедятами. Багато люду загинуло на великій облаві, коли їх з наказу баронового ловили в непрохідних нетрях. Хто загруз в трясовині, хто зірвався з лісової кручі й побився в могутніх коріннях дерев, хто з розірваними кігтями хижого звіря черевом, з розтрощеною головою лишився навіки у пушах.

Скоро вибігли ведмедята на замковий двір, почалися їхні тортури.

Слуги баронові з вікон стріляли в них стрілами, обмазаними в запалену смолу, кидали розпеченим вугіллям, бризкали окропом. Звірі качались з болю по землі, ревли жакним ревом, кидались на всі боки в неймовірному страхі, не знаючи, куди подітися від нещадної муки.

А на ведмедиху-мати лячно було дивитися. Аж заціпеніла з люті, вона не ревла — стогнала, металася в усі кінці двору, шукаючи невідомого ворога, її білі ікли ляскали, могутні кігті дряпали каміння, як суху кору. В одну мить роздерла б вона катів-людей, коли б могла їх дістати.

І раптом прочинилась дворова брама навпроти балкона, а в ній побачила графівна троїх своїх маленьких дітей, самих самісіньких перед страшним розлютованим звірем. Ведмедиха з ревом кинулась до брами, бачучи в ній немов джерело мук її дитинчат. Одна мить — і не стане графівних дітей.

— Тепер ти заговориш! От тепер порушиш німотність! — скрикнув злорадісно барон, утопивши грізні очі в графівну.

Як сиділа вона на балконі недвижно, непорушно, як мармурова статуя, так і лишилась сидіти. Тільки прекрасна голова наче міцніше припала до облявку. Тільки білі руки неначе тісніше притисли до круглих колін. І — ні слова, ні зойку, ні найменшого крику, зідхання.

— Ти почвара, не жінка! Ти не людина! — скрикнув розлютований барон. І був у тім крику і страх, і відчай, і нелюдська ненависть.

А в цю мить з усіх вікон, балконів зливою звихрились стріли на ведмедиху, що вже була на крок від малят. Обливаючись кров'ю упала вона коло брами — і нерівна борня скінчилась.

Розгніваний, переможений своєю полонянкою і на цей раз, барон підвівся з наказом:

— Заберіть цю німотну потвору, щоб більше її я не бачив.

І він її більш не побачив. Коли слуги підійшли до графівни, її серце вже не билось, її мертві очі так само просто, недвижно дивились униз, де мали загинути її діти. Але цей лихий жарт і перед смертю не вирвав у неї жодного звуку. Німо жила, німо вмерла горда красуня.

Поховавши жінку, барон наче зовсім сказився. Він поставив собі винищити власноручно всіх ведмедів в окрузі. Він ненавидів увесь їхній рід, що не дав йому змоги перемогти німотну графівну. Днями й ночами він вештався по лісах, блукав непрохідними нетрями, видивлявся ведмежі барлоги й купався в ведмежій крові. На ведмежих тропках він наказував копати глибокі ями, притрушував їх зверху хмизом і наганяв собаками й людьми туди хижого звіря. Коли падав в яму ведмідь, барон стрибав слідом за ним в пастку і зчинявся там страшний двобій. Не знати хто був дикий, хто кровожерніший: чи той волохатий звір з ощереними іклами, чи ця оскаженіла людина з закривавленим кінджалом у руках, з божевільним поглядом і звірячим ревом. Сотні ведмедів заколов барон таким чином, його лице, плечі, стегна були на геть посмуговані кривавими — новими і білими — старими рубцями, побасаманені ведмежими кігтями та іклами. Але увагу йому все не було. Невгасима лють гризла барона, ніде й ніколи не мав він спокою. Жив, як дикий звір. Обличчя йому все заросло клочкуватим волоссям, на ньому хижо блищали божевільні очі. Всі оминали залятий замок, боялись його, як пекла.

Так пройшло п'ять років, десять і двадцять.

А ось прийшов кінець і барону.

Як і завжди, в день свого народження вийшов він на герць у замковім дворі із ведмедем.

— Чи кріпка ще моя рука? Чи здолаю ще моїх ворогів?

І грався старий барон із страховищем, як кіт із мишею. Порубав, поколов ведмедя, аж криваві ріки за ним пливуть. А тільки піде на нього звір, звівшись на задні ноги, вищеривши страшні ікли, — наче вклониться йому барон, підставить під груди ведмедю гострий меч — і знов відскочить на бік, наче в піжмурки грає.

А з балкону дивляться на цю гру баронові діти: молоді баронівни, як зорі, молодий бароненко, як місяць ясний. І ще сидить із ними красуня, як темна ніч смуглява, бароненкова молода жінка. Тільки одну її і любив старий барон — за жорстокість та кровожерність її. Як уб'є барон ведмедя, все було просить невістка:

— Злий мені ведмежої крові на руки, хай вимию добре.

І щорчить кров багряною цівкою з ведмежого горла, а смуглява красуня аж сєє, хлюпочеться в ній руками.

І до служниць своїх була нещадно жорстока молода бароненкова. Хай тільки котра смикне її за волосся, розчісуючи довгі, як гадюки, чорні її коси. Зараз зажене під нігті гострі шпильки.

— Щоб, — каже, — руки в тебе моторні були!

А коли одна щось погано засмажила їй на сніданок ведмеже серце наказала баронова невістка посадити горопашну служницю голу на багаття.

— Оттак, — каже, — треба смажити. Я тебе навчу...

— Таку б мені дочку, такого сина, — примовляє, бувало, барон. — А то мої графенята немов у матір уродились, ведмедів не люблять.

А насправді знали баронові діти про смерть материну і ніколи про це не забували, не тішились з батькових забав.

І от того дня так само сумні сиділи вони на балконі, згадуючи, як двадцять років тому не витримало тут горде материне серце та не піддалось лихому жартові батька.

А смуглява невістка аж пережилилась через бильця — пожадливими очима стежить криваву борню внизу. Ось із ревом випростався ведмідь і люто кидається на барона. Той підносить свій меч — і в ту мить наче ненароком злітає з балкону чорна хустка невістчина на голову старого барона, гадюкою оповиває її. Не бачить барон, куди поціляти, як у серпанку густому його очі — і його меч рубає порожнє повітря, а гострі кігті розлюченого звіря вже деруть йому груди.

Це була остання бійка з ведмедем. Більше не було ніколи ведмедів і в чорній вежі. Нині від неї тільки руїни та в заграбованому підвалі знаходять і досі ведмежі та людські кістки.

На другий день, як поховали барона, що йому зрадила на останку його кріпка рука, зізвав молодий бароненко своїх сестер і сказав їм:

— Наш батько був незмірно багатий. Ми рівну долю, нещасливу, любі сестри, маємо, хай на рівні частки поділимо й це багатство. Буде за кожною з вас стільки віна, скільки маєтку матиму й я. Так мабуть, хотіла й наша небіжчиця-мати, коли рівні ласки нам дарувала, так і батько, коли рівно нас не любив.

Та вплаталась у цю промову невістка, смуглява красуня:

— І я хочу бути в частках. Коли вас небіжчик не любив, так я була його улюбленка. Та ще пам'ятайте, що через мою необережність ви маєте тепер що ділити.

Мовчали сестри, не знали бо, чи справді то була необережність, а бароненко рішуче заперечив:

— Ні, люба жінко, так не годиться. Ти маєш те, що я маю, і нам цього вистачить до самої смерті. А сестри може схочуть вийти заміж за простих людей, — і їм теж тоді вистачить спадщини, щоб жити багато й щасливо.

Замоккла бароненкова і заховала злість у своєму серці. Обнялися брат із сестрами і розійшлися по своїх покоях спочивати.

Ніч була буряна, грозова. Замкнувся у себе молодий бароненко і сів вирахувати, кому що припаде з батькового багатства, щоб нікого не скривдити.

А вітер за вікном виє, наче зібралися всі покійники, що їх закатавав старий барон у ведмежій вежі, і всі вкупі знов переживають нелюдські тортури, наче ревуть страшним хором всі ведмеді, що їх зарівав за своє криваве життя бароненків батько.

Нема спокою на душі в молодого спадкоємця. Все здається йому, що трапиться якесь непоправне, неминуче лихо.

— Не буде щастя з того нагробованого багатства. Все воно людською кров'ю смердить, людськими муками народжене й здобуте. І чого це жінка моя молода так заздрить на нього? Звідки в неї така жаденність?

Раптом чує бароненко якусь шамотню за дверима, далі швидкі кроки.

Увірвалася до нього серед ночі молода жінка, розпатлана, розхристана, і очі блищать, мов у голодного звіря. Злякався бароненко:

— Що з тобою, люба? Чому ти така?

— Мені лячно, — приглушеним голосом каже, — така гроза, такі блискавки та вітер... Не можу бути одна. Покинь це, побудь ізі мною. Не піду до себе, там страшно. Все мені здається, що якесь лихо впаде на мою голову. Мов баронові ведмеді оточили ввесь замок, деруться на мури, шукають мене, клацають закривавленими, запіненими іклами.

Покинув рахувати бароненко, розважав, утішав молоду жінку аж до ранку, хоч і самому неспокій, тривога, полохливе передчуття. Та каже їй ніжно:

— Це тому тобі лячно, що скоро маєш родити. Вагітним завжди всякі жахи в голову лізуть. Не діждав батько бачити внука, може тоді кровожерність його хоч ледь-ледь утішилась би. Все ж бо він боявся, що наше покоління буде останнім, що заклала нас мати. Того й не любив нас, як умирущих, заклятих...

— Так, — відповідає стиха бароненкова, — для нашого сина я й більше багатства хотіла. Щоб був достойний нащадок барона Кріпка Рука, — і очі їй блиснули зеленим відьомським блиском. — Так я хочу й так буде, — притопнула ногою рішуче.

Злякався бароненко на ту мову, та нічого вже не сказав. „Не треба, — думає, — жінку перед пологами драгувати. Народить — заспокоїться. Всяка жінка, ставши матір'ю, ніжніша, лагідніша стає“.

За ніччю ранок прийшов дощовитий, сірий. Мов хтось загублену долю оплакує, горя не здержить, побивається, ридає без кінця-краю...

Наказує бароненко прикликати сестер довершити розділ батькової спадщини. Жили вони в окремій високій башті, круті сходи до залізних дверей в їхню опочивальню ведуть. Прийшли слуги кликати баронівен, стукають у ті двері — не відгукуються баронівни. Посилає бароненко по них удруге, втретє — так само. Думає:

— Може не спали в грозову ніч, а тепер спочивають по тихому. Хай же спочинуть.

Та не відчиняють баронівни дверей і в полудень і над вечір. Подивилися в ключовину — ключа немає, немов звідси хтось замкнув і ключа забрав із собою. Стурбувався бароненко, наказує зламати двері, подивитися, що там за лихо.

Підклали пороку під двері, зірвали, ввійшли в опочивальню.

Лежать баронівни в ліжках, обидві, як зорі, і немов сплять. Тільки бліді, бліді обидві. Гукнули на них — сплять. Торкнули за руки — неживі руки, холодні, хоч іще й не задубіли. І помітили слуги пах тяжкий у кімнаті. Думають — від мертвих той пах. Прочинили мерщій вікна й побігли зі страшною звісткою вниз по сходах до бароненка.

Хто б теє горе бароненкове списав, переказав? Хто б тії сльози полічив, що з очей його струменем гарячим на сестер мертвих пролились?

— Ой чи не вірно батько пророкував, що заклаті ми, що немає нам долі-щастя! Ой чи не вірно жінчине серце вчора віщувало, горе-лихо передбачувало?

А жінка, смуглява красуня, поруч стоїть, дрижачкими руками його руки хапає та все лякливо приказує:

— Ой, ховай їх мерщій, любий! Ой ховай, бо боюся я. Буде мені лихо, чую, як швидко не поховаєш.

Думає бароненко:

— Справді, щоб чого не скоїлось. Ще приведе якого виродка, замість здорової дитини, з переляку. Ліпше поховаю як найскоріше та покінчу з цими горещами.

І наказав покласти сестер у дубові гроби і викопати могилу на острові, що на Двині проти замку серед могутніх столітніх сосон, де стояла повита хмелем альтанка — там любили баронівни сидіти за життя, гаптуючи сріблом - золотом свої багаті убрання та співаючи журних старовинних пісень.

Поклали баронівен у дубові гроби. Лежать молоді красуні, як зорі, тільки бліді, бліді такі, а то немов сплять, немов снять сном тяжким та глибоким.

Повезли гроби човнами на острів і поклали рядком у могилу в альтанці. Не дуже глибоко й закопали, бо сказав бароненко:

— Збудую на цій могилі замість альтанки пам'ятника, поставлю високу вежу, щоб далеко по Двині було видно, щоб згадували по віки вічні околиці люди сестрину долю, щоб кожний мандрівець розпитував — чия ото гостроверха вежа, звідки й для чого вона?

І пішов з острова, вливаючись дрібними сльозами, а за ним і смуглява красуня, як темна ніч.

І тої другої ночі не довелося спати бароненкові. Ввірвалася знов опівночі до нього жінка, як буря, ще страшніша за тунічну, очі мов у божевільної, кричить жакним криком:

— Убий її! Убий! До ведмедів у вежу! Негайно!

— Кого? За що? Схаменися!

— Покоївку сестер твоїх. Отруїти мене хотіла, щоб і я і твій син майбутній загинули. Ось дивись, — показує пляшку з отрутою, — бачиш? Ти бачиш? Це отрута, що батько твій ведмедів у вежі нею труїв, коли скаженіли.

— Та ж отрута ця була в тебе. Ти її на щось узяла після батькової смерті.

— Украла в мене, украла, — кричить не своїм голосом бароненкова, — убий її, убийницю! Там вона, клята, в моїй кімнаті, підкралася до мене, як гадюка, як відьма задвинська...

Схопив бароненко батькового меча, кинувся стрімголов у жіночу опочивальню. На порозі мало не впав, на щось послизнувся. Бачить — мелькнуло щось біле в вікні і зчезло, як мара. Нема нікого в кімнаті. Пішов назад — дивиться: долі ключ лежить від сестриної кімнати. Через нього послизнувся.

Розказує жінці, що бачив. Зідхнула вона полегчено:

— В вікно кинулась? У Двину, що під баштою тече? Ну, значить смерть собі заподіяла. Так їй, злодійці, і треба. А ключ це справді від сестриної кімнати. Бач — це вона їх там замкнула, а то, може, ми б їх і врятували від наглої смерті, лікарів знахурів покликали б розгадати дивну хворобу.

Заспокоїлась бароненкова, лягла спочивати. Як темна ніч, у ліжку розкинулась, дихає важко, поривчасто.

Та не спиться бароненку. Чує проз вікно він, ніби там на острові серед Двини хтось наче квилить, голосить.

— Чи не покоївка, бува, туди допливла та побилась, падаючи з вікна, і тепер стогне там, поранена? — думає.

Прочинив вікно, прислухається. Тихо навкруги, тільки пугач у соснах пугикає, щось недобре віщує. Та знов серед тиші нічної, поза плюскотом Двинових хвиль, чує бароненко тяжкий стогін на острові, зойки жіночі.

Тягне бароненка на той зойк, мов невидима сила.

Бере він двох слуг своїх вірних і йде таємним ходом підземним до острова дізнатися, що там за пригода, яка примара стогне на сестриній могилі.

Прийшли, як злодії, потиху та помалу, і підкрадаються попід со-
снами до повитої хмелем альтанки.

Чують: свіжу могилу немов хтось розгортає, сам стогне, причитує
по-жіночому:

— Ой, красунечки мої любі, живими вас у сиру землю злодійка
закопала, мене мало не отруїла, чоловіка убійником мало не зробила,
людоджерка несусвітна.

Вжахнувся бароненко, почувши таке, кинувся до могили, аж там
покоївка сестрина вся скривавлена сидить, мокрими косами повита, і ру-
ками землю рие.

— Що кажеш, божевільна?

— Правду кажу, пресвітлий господарю, — на коліна впала поко-
ївка: — твоя жінка в мене ключ від баштової кімнати узяла, мене саму
силоміць у себе замкнула, а сама туди тихцем пройшла й трубу в ко-
міні закрила. Почадили твої сестри, потруїлися. Тут би їм води дати, на
свіже повітря винести, а вона ключ у себе заховала, тебе поховати їх
мерщій намовила. А вони тут іще живі були, я чула... Прийшла до мене,
сміється, каже: „на тобі тепер ключ, не встерегла паній своїх, гадюка!“
Я їй: „Сама гадюка, намовниця!“ А вона: „на, випий холодної води, за-
спокоїся!“ І бачу я — мені ведмежу отруту дає. Я ж її знаю, бачила.
А далі ви вже самі бачили.

Дибки волосся стали в слухачів від покоївчиного оповідання. Ки-
нувся до неї бароненко, за горло схопив, душить:

— Брешеш ти, відьмо задвинська, не може бути такого зlodійства!
Що ти тут чула, кажи, бо тут тобі й смерть!

— Ой, пане-господарю, попусти горло, скажу... Як припливла
я до острова, вся побита, поранена, зараз до могилки і чую: стогнуть
у ній баронівни, дряпаються, в дошки гробові стукотять. Я з жаху була
закам'яніла, знепритомніла. Як прокинулась — рити стала. Далі ви
прийшли.

Упали на землю бароненко зі слугами, приклались вухом до мо-
гили, слухають. Наче не чути нічого. Шарудять тільки листя хмелеві
навколо альтанки та плазкотять потиху Двинові хвилі.

Зв'язали покоївку по руках, по ногах:

— Умреш, як збрехала, страшною смертю!

Самі, як і вона, взялися розкидати землю чим попало — руками,
гілляками, гострим мечем. На щастя їхнє місяць зза хмар вплив, блі-
дим сяєвом світить, у могилу зазирає. Від сосон столітніх довгі тіні по
острову стелються.

Дісталися до гробів, витягають, верхні дошки мало не зубами від-
ривають.

Ось один уже відкритий. Лежить у ньому старша баронівна, та
не на спині, як поклали, не на грудях навхрест руки поклала, не спо-
кійно повні губи, темні повіки стулила, мов щойно заснула... Не бачили
вони зроду таких покійниць. З жаху від гробу аж відсахнулись. Покру-
чене з корчів у баронівни все тіло, лежить вона боком, скривавлені, скан-
дзюблені пальці в дошки вп'ялися, біла сорочка вся пошматована, очі
вибалушилися в дикому відчаю, рота роззявила, як риба на березі, чорне
волосся білими смугами взялося...

Бароненко до другого гробу. Рубає його просто мечем. І там таке
саме. Перекинулася вниз лицем молодша баронівна, руки, ноги скільки
мога підібгала під себе, видимо намагалася спиною кришку гробову під-
няти — і теж серед чорного волосся срібляться білі пасмуги...

Підвівся від гробів бароненко — сам наче посивів, очі немов у бо-
жевільного, хитається, наче п'яний. Не встигли слуги його й спам'ятатися

як одрубав він обом голови під самісінькі плечі. Підійшов до дівчини, каже, як гадина шипить:

— Ніхто цього не повинен знати. Тільки ти та я.

Порався до ранку. Убитих слуг своїх кинув у Двинові хвилі. Попливали безголові мертвяки, похитуючись, униз по річці лякати рибалок. А голови їхні упали на дно. Там обгризли їх раки. Узяв потім сестер своїх бароненко і знов закидав землею. Замість заступа меч йому був. Притоптав свіжу могилу ногами, поцілував меч, розрізав ним ремені, що ними дівчину були поскручували, — бліда від жаху поряд могили лежала, все те бачила, — та й каже їй урочистим голосом:

— Він тебе мав убити, він тебе й визволяє. Бери це реміння, воно ще знадобиться. Ходім.

І повів її таємним ходом назад у замок, а двері в той хід сірим каменем привалив. Прийшов до замку, іде просто в опочивальню до жінки. Бачить: розпістерлась вона на ліжку, живіт горою — цими ж днями їй родити приходить. Коло ліжка на столі купа самоцвітів лежить, монисто коштовне, каблучки, наручники золоті, дармовіси всілякі, сестрині коронки незціненні з діамантами, що ними вони розкішне своє волосся по святах прикрашали... Милувалася смуглява красуня, видимо, з цього багатства перед сном, так і заснула з щасливою посмішкою на кровистих повних устах. Лежить, як темна ніч, чорні коси зміюками по грудях, по подушках гадючаться.

Не став будити її бароненко. Пошепки каже служниці:

— Давай оте реміння. Як в'язали тебе, в'яжи тепер її, прикручуй кріпко до ліжка.

Як була сонна бароненкова, так і опинилась, як риба в мережі. Ні рукою, ні ногою ворухнути.

Бере бароненко меч, йде до жінки. Здогадалась покоївка, що вдіяти хоче, та до нього злякано:

— Що хочете робити, пане-господарю? У неї ж дитина... Син, може, ваш.

— Ото ж сина мого тобі заповідаю. Бережи його, зроби чесною простою людиною. Не судилось йому бачити ні батька, ні матери. Будь йому батьком і матір'ю. Бери оте все золото й коштовне каміння, тікай з ним з цього заклятого місця.

Почула ці слова, прокинувшись від розмови, молода бароненкова. Закам'яніла від жаху, очі втопила в божевільних очах чоловікових. Губами ворухить, слова вимовити не може. Рукою, ногою сіпнула — ані поруху, як пришта до ліжка.

— Умри хоч так, як моя мати вмирала. Не мов мені ані слова, душоубко! — скрикнув бароненко, і не встигла зойкнути ні служниця, ні смуглява красуня, як створилося ще одне страшне діло. Одним порухом меч розтяв молодий барон черево жінці, розгорнув його, як купель, для своєї дитини, другим порухом розтяв груди смуглявій красуні аж до самого серця — і прожогом геть із кімнати, скрикнувши на порозі:

— Приймай же дитину! Будь матір'ю!

Плаває немовля мале в кривавій калюжі, захлинається. Схопила його покоївка, сльозами вмиває, косами своїми витирає, криком кричить на поміч, на гвалт.

Від крику покоївчиного збіглася челядь — а вона вже виїняла з багряної купелі малесенького бароненченка, пискотить він жалісним писком. Вжахнулися всі, постовбичили — зроду, звіку ніхто таких народин не бачив. Опам'яталися, кинулися шукати бароненка. Вгледів хтось, ніби біг він, як божевільний, із диким криком на балкон, де колись померла його мати. Другий казав, що бачив його ніби під тим балконом — щось

колупав між дворовим камінням своїм гострим мечем. Хтось іще торопко переказував — знов немов бароненко подався бігцем на балкон.

— Держіть його, він збожеволів, — луною несеться по замку.

І раптом страшний зойк зледенів усім жили. Так кричали тут тільки катовані в ведмежій вежі, так кричала служниця, що її посадили колись голу на багаття з наказу бароненкової молоді жінки.

Стрімголов у замковий двір — там іще одне страшне видовище, ще одна жажна смерть, вже остання в цьому пекельному місці.

Між камінням у дворі держалном униз застромив бароненко свій закривавлений меч. Сам кинувся на нього грудьми з балкону і проштрикнувся, як жук на шпильку, як сніп на довгі вила.

— Закляття, заклання справдилось, — шепотіли перелякані слуги. — Графівна за себе помстилась. Нема щастя в цьому домі, тікати треба звідси, що-швидше.

Поки порались вони коло молодого барона, брали його на ноші, щоб нести в покої, покоївка з новонародженим зникла, забравши, як заповідав женовбийник, золото й коштовні каміння. З того часу ніхто її більше не бачив, не бачив і дитини, що таким страшним способом народилась.

Коли-не-коли лише знаходили свіжі білі квіти на могилі баронівна острові серед Двини. Там, поряд з тою могилою, поховали й бароненка з смуглявою красунею. На їхній могилі коли-не-коли теж з'являлися червоні квіти, немов би то краплі крові, пролітої ними. А третя могила — старого барона й графівни — квітчається сон-травою, немов би забути хтось хоче, як страшний сон, усе те, що трапилось в замку Драйкройценгоф над Двиною.

Чому так замок зветься? Три хрести стояли в давні часи над тими трьома могилами. Тому й замок Драйкройценгоф, і острів — Драйкройцен, тоб-то три хрести, а під кожним із них два покійники.

Заволоділи тим замком потім інші барони, далекі родичі Оскара Кріпкої Руки. І додали вони тоді до його герба — на червоному полі три чорні смуги — ще три білих хрести на кожній з тих смуг.

Так переповідали нашим дідам їхні діди про давньоминуле замка Драйкройценгоф.

НА ВОРОНІВСЬКИХ КРУЧАХ

А. Панів

Просторо ліг замислений Дніпро

Спокійно котить темні хвилі...

Пливуть плоти,

Чайки сніговокрилі

Кричать і падають...

Широкий рот

Роззявив сом дурний, ковтаючи гачка,

І гнеться вудлище...

Дівчата

Сміються з берега... Одна струнка й в'юнка

Взялася косу мокру заплітати...

Вже вечоріє... Пада тепла мла...

Десь крольшнєпи несміло обізвались.

Стихає гомін дальній пароплава.

І світла тінь од місяця лягла...